

Literatură și canon istoric

Florin OPRESCU*

Key-words: *literature, literary canon, criticism*

1. *Uzul public al raționării despre canon*

Într-un mod cu totul surprinzător, cel puțin la o primă vedere, unul dintre textele cardinale în definirea modernității și în special a modului în care noi, modernii, ne raportăm la *canon*, administrativ-instituțional, etic, religios, spiritual (literar) etc., adică la setul de norme comune intransigente, stabilit de o autoritate unanim recunoscută, datează din pre-modernitatea noastră (1784) și îi aparține lui Immanuel Kant, numindu-se „Răspuns la întrebarea: ce este lumina?” (Kant, *apud* Flonta, Keul 2000: 118–123). Înțelegerea kantiană a *Aufklärung*-ului este pentru prima dată, așa cum bine observa Michel Foucault în replica sa asupra *Luminilor* din anul 1984 (Foucault 2004: 65–78), una *negativă*, ca *Ausgang*, în sensul de ‘ieșire’, ‘scăpare’:

Lumina este ieșirea omului din starea de minorat a cărei vină o poartă el însuși. Starea de minorat este neputința de a se servi de mintea sa fără a fi condus de altcineva. Te faci tu însuși vinovat de această stare atunci când cauza ei nu se află într-o lipsă a inteligenței, ci în lipsa fermității și a curajului de a te sluji de ea fără a fi condus de altcineva (Kant, *apud* Flonta, Keul 2000: 118).

Foucault admite următorul fapt:

Kant indică de la început că *ieșirea* ce caracterizează *Aufklärung*-ul [lumina] este un proces care ne scoate din starea de *minorat*. Iar prin *minorat* el înțelege o anumită stare a conștiinței noastre, care ne face să acceptăm autoritatea altcuiva pentru a ne lăsa călăuziți în domeniile în care s-ar cuveni să ne folosim de propria noastră rațiune (Foucault 2004: 118).

Exemplele date de filosoful de la Königsberg și reluate de Foucault sunt elocvente pentru modul în care poate fi explicat „minoratul” uman ca supunere absolută, ca pasivitate acceptată și comodă la o autoritate recunoscută: atunci când o carte substituie înțelegerea, când preotul înlocuiește conștiința și când medicul prescrie dieta pe care trebuie să o urmăm. „În orice caz, *admite Foucault,*

* Universitatea de Vest, Timișoara, România.

Acest articol a fost realizat în contextul cercetării postdoctorale intitulate „Contradicțiile canonului literar. Cercetare interdisciplinară”, derulată în cadrul proiectului „CommScie”, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013 (POSDRU/89/1.5/S/63663).

Aufklärung este definit ca o modificare a raportului preexistent dintre voință, autoritate și folosirea rațiunii” (Foucault 2004: 67).

Majoratul umanității se va înfăptui nu prin nesupunerea la autoritatea unanim acceptată care are tendința eternă de a opera după maxima: „Supuneți-vă, nu gândiți!”, ci prin supunerea liberă situată sub cupola rațiunii, după formula kantiană a *luminării*: „Raționați cât vreți și despre orice vreți; *dar supuneți-vă!*”. Exemplele lui Kant sunt, și în această privință, elocvente: ofițerul trebuie să se supună ordinelor superiorului dar nimic nu-l poate opri să raționeze *public*¹ asupra oportunității sau utilității aceluși ordin; cetățeanul trebuie să-și plătească impozitele dar în calitatea sa de învățat are datoria să-și exprime public gândurile referitoare la înjustețea lor; preotul este obligat să predice conform crezului Bisericii dar în calitatea sa de învățat

are deplina libertate, ba chiar chemarea, de a împărtăși ce este greșit în acel crez, precum și propunerile sale pentru o mai bună organizare a treburilor religioase și bisericesti (Kant, *apud* Flonta, Keul 2000: 120).

Doar astfel, raportând acest „Ausgang” la ceea ce Foucault numește *ethos*-ul modernității, adică „mai curând o atitudine decât o perioadă a istoriei”, un mod de a ne raporta la lume, adică „o critică permanentă a propriei noastre ființe istorice” (Foucault 2004: 73), un mod de a *uza public de rațiune*, putem înțelege imanența modernitate – *Aufklärung*.

Pentru a judeca dinamic raportarea noastră la autoritatea canonului literar, prin mijlocirea discernământului rațional, ar trebui să lărgim sfera exemplificării kantiene spre modelul autoritarist, „esteto-centrist” al studierii literaturii, adică modelul „eurocentrist” de dreapta, care a impus până la sfârșitul modernității secolului al XX-lea lista canonică a istoriei noastre literare. Astfel, sugestia lui Mircea Flonta, legată de înțelegerea kantiană a „luminării”, adică „justificarea pe care o dă filosoful dreptului de a supune religia și legislația, ca realități istorice pozitive, examenului critic *liber* și *public* al rațiunii omenești” (Flonta 2000: 244), poate fi extinsă, de la judecata critică asupra dogmatismului religios și legislativ, spre cel literar care a fixat corpusul canonic la care ne raportăm noi astăzi. Cu alte cuvinte, se impunea încă din 1784, din zorii „revoluției” franceze, fapt vizibil din răspunsul kantian dat necesității de clarificare a mesajului „înalt” al *Aufklärung*-ului, o reproblematică a modului în care ne raportăm la autoritate, fie ea și de natură literară. Acesta ar fi modul uman de a-și depăși starea de minorat, generată, după cum credea Kant, de lene și lașitate, care i-au asigurat omului un confort minor.

Aceeași problemă, referitoare la *luminarea* cititorului prin uzul public al rațiunii față de dogmatismul canonic al corpusului de texte instituționalizat în istoria literară de către figurile decizionale ale timpurilor ar trebui să ne ofere soluția de a ieși din starea de minorat actuală. Ar trebui să înțelegem, pornind sau reîntorcându-ne la Kant, că nu „revoluția” literară permanentă privită ca înlocuire a unei autorități cu alta, precum cea a avangardiștilor, este cheia *majoratului*, ci, așa cum afirma Foucault, pornind tot de la Kant, „ceea ce se petrece în mintea celor care n-o fac sau

¹ Esența distincției kantiene este între „uzul public al propriei rațiuni”, cheia *libertății* și a *majoratului* umanității, adică „uzul pe care cineva îl face de aceasta ca *învățat* înaintea întregului public al *lunii cititorilor*” (Kant, *apud* Flonta, Keul 2000: 120) și *uzul privat* „pe care cineva poate să-l facă de rațiunea sa într-un post sau într-o slujbă publică oarecare încredințate lui.”

care, oricum, nu sunt actorii ei principali” (Foucault 2004: 86). Cu alte cuvinte, a fi majori din punct de vedere al perspectivei canonice înseamnă a ne supune unui corpus canonic literar care garantează selecția, ordinea valorică din perspectiva esteticului dar a raționa public despre diversificarea, rostul, dinamizarea și actualitatea canonului literar.

Cu recurență în sfera eticii religioase², termenul de canon, aplicat literaturii a însemnat așadar o „oficializare” a unui corpus literar uniform, pornind de la evaluarea estetică a literaturii, o „gândire tare” (Vattimo 1993) de tip modern aplicată literaturii, menite să separe radical textele literare prin discernământul de natură estetică. De altfel, dacă ar fi să rămânem în sfera dihotomiilor lui Gianni Vattimo, ar trebui să recunoaștem că „bătălia canonică” s-a născut ca urmare a „revoluției” mascate, „slabe” propuse de gândirea postmodernă. Cu alte cuvinte, „gândirea tare” modernă este cea care a configurat lanțul canonic din perspectivă a evaluării estetice, în timp ce „gândirea slabă” postmodernă a încercat să disloce privirea prea tranșantă și univocă asupra literaturii. Piticii moderni de pe umerii uriașilor antici, într-o stranie circularitate istorică s-au dovedit în secolul modernilor, a fi postmodernii.

2. Categoria istorică a canonului literar

Una dintre cele mai pertinente analize ale clivajelor dezbaterii din spațiul american îi aparține Cosanei Nicolae care, în volumul intitulat *Canon, canonic. Mutații valorice în literatura americană contemporană* (Nicolae 2006), admite, pe bună dreptate că:

stânga este alcătuită din relativistii marxiști ce subminează idealurile națiunii americane prin lipsa lor de discriminare valorică, iar dreapta pare compusă din capitaliști patriarhali care vor să-și mențină statutul prin păstrarea literaturii în afara spațiului social și al unor parametri canonici fixați potrivit unor judecăți de gust de tip *universalist* (Nicolae 2006: 100).

De altfel, în ceea ce privește observația evoluției abordărilor canonice sau anti-canonice a literaturii, Cosana Nicolae oferă pentru prima dată o sinteză atentă și doctă a fenomenului american. Ea constată un simptom clasicizat al dezbaterii literare de peste ocean, lăsând deschisă dezbateră publică asupra relativizării conflictului în spațiul european și al inexistenței de facto a dezbaterii românești. Observația Cosanei Nicolae referitoare la liberalizarea câmpului literar american este concludentă:

Controversele publice asupra canonului literaturii americane au trecut în faza actuală de punctul culminant, iar câmpul literar a acomodat scrieri ale femeilor, minorităților americane, ale noneuropenilor sau reprezentanților minorităților sexuale (Nicolae 2006: 248).

² Vezi expresia de „canon religios” provenită din înțelegerea canonică a „regulii ecleziastice”. De altfel, principala diferență dintre cele două tipuri de „canoane” ar fi aceea că cel religios postulează o „închidere”, în timp ce, canonul literar este permisiv în ceea ce privește recitirea și reinterpretarea sa.

Asistăm așadar la o mutație a judecății literare dinspre estetic înspre politico-identitar, deci un schimb al caracterului privat (particular și raționalist) al analizei literare, spre contextualizare, adică spre spațiul comunitar-public. Politica individualistă și subiectivă a modernității estetice „tari” a fost înlocuită cu politica diversității „slabe”.

Pe de altă parte, pornind de la analiza pertinentă a Cosanei Nicolae, care observa cu succes „contradicțiile” canonice din spațiul american, nu putem să nu constatăm absența unor dezbateri active, cu rezultate semnificative în ceea ce privește (in)stabilitatea canonului literar românesc. Putem totuși identifica momente care au generat un bruiaj semnificativ în înțelegerea distinctă a reasezării valorice de după schimbarea politică din anul 1989. Dincolo de pozițiile infertile³ ale dezbaterii lansate de revista „Dilema” (din numărul 265/ 1998) cu privire la „canonul eminescian”, precedate de numărul 245/ 1997 care anunța „bătălia canonică”, de numărul special al revistei „Euresis” (1997–1998), de volumul eclectic coordonat de Marin Mincu, intitulat *Canon și canonizare* (Mincu 2003) sau de autori care revin în eseurile lor la ideea dezbaterii canonului literar românesc (Ex.: Sorin Alexandrescu, 1999; Virgil Nemoianu, 2001), „bătălia canonică” românească nu a avut rezultate notabile care să ne demonstreze liberalizarea discursului literar. Nu putem afirma cu precizie un moment distinct în „revoluția” canonică postdecembristă, din moment ce reforma învățământului a întârziat și întârzie să apară, din moment ce nu putem discuta despre existența unitară a unei mișcări coerente de afirmare a unor ideologii precum cele anticanonice americane: Feministe, Marxiști, Lacanieni, Neoistoriști, Deconstructiviști, Semioticieni. Vidul ideologic al poststructuralismului românesc provine din inexistența unui discurs critic coerent al „europocentrismului” paternalist al culturii românești, plasate în permanență în sfera de influență a marilor imperii, în valuri distincte: bizantin, turc, rus, german, francez și american. Revoluția pașoptistă, modelul canonic junimist impus de către Titu Maiorescu, modernismul lovinescian postbelic sau istorismul literar călinescian dar și instituirea agresivă a radicalului „canon” protocronist de după cel de-al doilea război mondial, nu dovedesc decât dependența culturală de modele paternaliste exterioare. Relativul dezgheț ideologic al generației '60, culminând cu iluzia dinamitării canonului ideologic comunist rus o dată cu discursul lui Nicolae Ceaușescu din 1968, generat de invazia Cehoslovaciei de către trupele sovietice, firavele convulsii postmoderne ale generației '80 și mai ales iluzoria democratizare a dezbaterii libere ca urmare a schimbărilor de după 1989, nu au constituit, așa cum se poate observa în urma analizei statutului precar al societății românești și, implicit al literaturii, premise ale dezbaterii obiective și ale reevaluării canonice valide.

Momentele distincte ale dezbaterii teoretice ale „bătăliei canonice” în spațiul românesc postdecembrist sunt dominate, așa cum spuneam, de un eclecticism cronic care a tradus o veșnică imposibilitate de a deconstrui metodic și ideologic din interiorul disciplinei. Revizionismul critic a însemnat relectura „clasicilor”, relectura canonică cu aceleași instrumente. Paradoxal, cea mai prolifică reevaluare critică de-a

³ Ineficiența dezbaterii reiese din faptul că armele jocului nu au fost dictate de raționamente analitice ce ar fi avut la bază ideologii revizioniste stabile, cu rezultate eficiente care să aducă distincții valide în ceea ce privește (in)validitatea canonului eminescian, ci așa cum vedem adesea pe fundalul societății românești, doar porniri *resentimentare*, umorale, împotriva „tradiționaliștilor” eminescieni.

lungul istoriei literare a fost tot cea a lui Eminescu, care a stârnit adevărate revizuiți canonice, de la critica instauratoare a lui Titu Maiorescu, la contestarea retorică a lui Alexandru Macedonski; de la valorificările tematice și istoriografice ale lui George Călinescu, până la critica de descendență fenomenologică a lui Ion Negoitescu sau a Ioanei Em. Petrescu, pentru a cita doar câteva din cele mai importante evaluări axiologice ale criticii canonice estetice eminesciene, *profesionale*, dacă ar fi să recuperăm clasificarea lui Adrian Marino. Fără a avea nimic de spus în ceea ce privește procesul de actualizare eminesciană, adepții „anticanonizării” eminesciene nu au putut, din lipsa instrumentelor analitice, decât să critice dogmatizarea festivă și să stigmatizeze canonul eminescian prin prisma unei acumulări excesive care ține de natura *istorică* a canonului, dacă ar fi să păstrăm taxonomia lui Marino.

Dincolo de conștiința marginalității și de *complexele* sale, literatura română pare a fi un cadru propice decanonizărilor și reanonizărilor. În România s-a vorbit la sfârșitul anilor 90 despre un *caz* Eminescu, un joc de păreri pro și contra receptării *poetului național* care dă dovadă cel puțin de oboseala abordării exclusiv encomiastice a acestui autor pe care discursul dominant al fiecărei epoci a clădit, din motive diferite, motivații ale coerenței spiritului nostru național (Nicolae 2006: 16).

Astfel, vorbim de un Eminescu al revirimentului național junimist, al idealurilor ratate simboliste, al discursului identitar călinescian, al confiscărilor repetate și patriotarde proletcultiste, când poetul a devenit imaginea naționalismului absolut. La toate acestea se adaugă imaginea romantismului minor promovată de către școală în perioada comunistă, prin programele și manualele încărcate cu poezii selecționate ideologic sau din sfera unor retorisme adolescente⁴. Această lectură demonstrează tocmai destinul istoric în spațiul public al abordării etapelor de receptare ale canonului eminescian⁵. Cu siguranță că, în această privință, putem observa „un Eminescu” al lui Titu Maiorescu, un altul al lui George Călinescu, altul al recuperărilor generației 60, „un Eminescu” al idealului național comunist și cu siguranță un Eminescu al tranziției și relativizărilor postdecembriste.

Adrian Marino, una dintre vocile cele mai avizate ale „ideii de literatură” din spațiul cultural românesc din ultima jumătate de mileniu, admite în 1997, în *Biografia ideii de literatură*, faptul că:

Listele strict preferențiale aparțin unui sistem ideologic, închis, normativ, restrictiv și oficializat, prin adoptare autoritară de către instituția religioasă, didactică sau academică a fiecărei epoci. *Canon* și *cultură oficială* devin în mod esențial noțiuni sinonime. Prin cărțile proclamate *canonice*, o comunitate își definește imaginea spirituală, respectiv sistemul de valori spirituale (Marino 1997: 225).

Tot aici, Marino este și primul teoretician român care încearcă să clasifice tipologiile canonice, încercând astfel să limpezească variabilele acestei categorii taxonomice. Imaginea a valorilor spirituale a unei societăți, canonul poate fi analizat în funcție de cel puțin patru mari categorii distincte: a. *profesionale* – ale cercetării,

⁴ De exemplu, manualul *Limba și literatura română*, cl. a XI-a, A. Gh. Olteanu, Maria Pavnotescu, Editura didactică și pedagogică, București, 1984, conține texte precum: „Împărat și proletar”, „Scrisoarea I”, „Floare albastră”, „Sara pe deal” și „Luceafărul”.

⁵ Putem vedea în această privință și studiul lui Iulian Costache (Costache 2008).

învățământului sau culturii generale; b. *ideologice* – de influență anglo-saxonă, fiind axate pe raportul dintre literatură și rasă, clasă și gen; c. *geografice* – occidentale, orientale, asiatice etc.; d. *istorice* – cele normate de-a lungul timpului „prin acumulare succesivă și verificare istorică”, acestea fiind impuse de către *instituțiile canonului literar* (școală prin programe și manual, critica literară specializată dar și de impactul public). În acest context, una dintre cele mai importante modalități de configurare și de stabilitate a imaginii spirituale românești se dovedește cea legată de categoria istorică a canonului literar, adică are legătură fundamentală cu modul în care s-au definitivat „autorii canonici” de-a lungul istoriei prin intermediul dominant al sistemului educativ, al „instituțiilor canonului literar”, prin programe și manuale. Dacă în spațiul american apogeul „dezbaterii la nivel pedagogic” (Nicolae 2006: 7) a fost atins prin discuțiile referitoare la „componenta cursului de cultură occidentală din anul 1987–1988” de la Universitatea Stanford și, în special, prin programa literaturii universale, numită *The Great Books*, în spațiul românesc o adevărată dezbateră despre evoluția programelor preuniversitare și universitare nu a avut loc niciodată, faptul generând fie restructurări formale, de formulare și de aparență „deteritorializare” a corpusului istoric al textelor studiate, fie o acută și dramatică deturnare a curriculei preuniversitare de la analiza literaturii spre problemele de comunicare formală. Singura deschidere spre analiza categoriei istorice, adică a rostului programelor și a manualelor în stabilitatea memoriei canonice a fost făcută în cadrul numărului special din „Euresis” (1997–1998), unde un capitol este dedicat acestei analize, cu toate că o perspectivă provocatoare ne oferă și Mircea Martin în articolul de deschidere, intitulat „Du canon à une époque post-canonique” (Martin 2008: 3–25). Acesta observă, cu argumente solide faptul că acceptarea în canonul curricular a unei noi opere se face atât de dificil tocmai datorită existenței a două „practici canonice” diferite, câteodată convergente, niciodată în coincidență. Este vorba despre „canonul estetic și/ sau critic” și de „canonul literar curricular”. În fond, această dezbateră asupra „listelor autorilor canonici” a aprofundat discrepanța dintre practica estetică a literaturii și cea curriculară, aceasta dând măsura unei debateri cu implicații majore, ideologico-politică, editorială etc. Formula *succesului la public* este discutată de către Virgil Nemoianu în volumul editat împreună cu Robert Royal, intitulat *The Hospitable Canon. Essays on Literary Play, Scholarly Choice and Popular Pressure* (1991), criticul reluând ipoteza, anti-canonice a literaturii văzute prin prisma receptării și instituirii unei memorii publice care impune „best-seller”-ul și implicit canonul. Tot aici, Nemoianu stabilește criteriile anticanonice: a. lipsa valorii literare axiologice; b. datoria intelectualilor de a analiza prezentul și de a deconstrui trecutul; c. antielitismul tradițional; d. eliberarea de sub dominația masculinității; e. expansiunea culturii populare și anularea frontierelor intransigente între „low” și „high” în ceea ce privește arta; f. denunțarea exclusivității canonului occidental, masculin și „alb”, în favoarea globalizării și a diversității. Teoriile referitoare la diversificarea canonului sau chiar la dinamitarea canonului istoric, prin diluarea criteriilor de normare ale acestuia sunt reluate în volumul *Tradiție și libertate* (Nemoianu 2001), căci această atitudine refractară, împotriva *tradiției canonice* pare a se fi născut din dorința de a denunța „eurocentrismul” și chiar „texto-centrismul”, în favoarea discursului „multiculturalist”, adică în favoarea migrării discursului literar înspre sfera social-politică. Astfel, o

formulă precum cea: „Culture is our business, *and* business is our culture” (Babe 2009: 4) legitimează extinderea culturii în general și implicit a literaturii în contextul prea generos al spațiului public, social, politic și chiar economic, căci succesul public al literaturii pare, mai mult decât oricând legat ombilical de mecanismul economic al producției, promovării și marketingului editorial.

Sorin Alexandrescu, unul dintre primii contestatari ai „canonului estetic” românesc din perioada postdecembristă, propunea tranșant „un mai grabnic sfârșit al canonului estetic” (Alexandrescu 1999: 149–154), cu toate că admite existența benefică a instanțelor critice „canonizante” în istoria literaturii române moderne. Vorbind de cele patru reperi critice ale instituirii canonice, Titu Maiorescu, George Călinescu, Eugen Lovinescu și Nicolae Manolescu, eseistul confirmă faptul că:

Lor li se datorește constituirea canonului, sau a conștiinței de sine a modernului, pe următoarele mari dimensiuni: autonomia esteticului față de politic și etic, o scară definitivă de valori literare, reperi estetice (mai ales franceze), ierarhie centru/ margini, serii istorice, teme recurente, omogenitate națională, strategii literare în raport cu puterea, fie ea democrată, fie totalitară și, mai ales, modelele interpretării textuale (Alexandrescu 1999: 150).

Cu toate că, vocile abandonării „supremației canonului estetic” la noi au fost numeroase după anul 1989, justificându-i necesitatea istorică înainte de acest an, și inutilitatea și caducitatea după, suntem nevoiți să constatăm faptul că, privind în jurul nostru la modernizarea latentă a României și chiar la tradiționalismul mental al societății noastre, că *sfârșitul canonului estetic* nu poate avea loc. De altfel, vocile negării „estetocentrismului” în spațiul românesc nu vorbesc și de o altă formă sau formulă de a valida *literaritatea* în spațiul public, ci doar despre obligativitatea renunțării la forma canonică a „conservatorismului estetic” (Alexandrescu 1999: 154), doar despre deconstrucție. În plus, în spațiul public românesc nu există *tradiție* „multiculturalistă”, neavând discurs feminist, neoistorist, marxist, de gen sau etno-egalitarist, deci nu am avut cealaltă contragreutate a balanței care să ne confere viziunea de mijloc. Vocea *slabă*, etică și estetică a societății românești „postmoderne” este mai degrabă tradiționalistă, iscată din inerția istorică, explicabilă poate, o recurență a trecutului nostru totalitar (*tare*) imediat. Școala, instituțiile culturale reprezentative dar și cele politico-administrative desemnate cu promovarea culturii, presa culturală, sistemele de producție și promovare a cărților, personalitățile culturale vizibile nu sunt decât, în marea lor majoritate tributare unei gândiri dominatoare. Reforma societății românești se reflectă invariabil în reforma culturii, literaturii, educației etc.

Pe bună dreptate, *lista lui Harold Bloom* (Bloom 1998) este poate prea *canonică* ori putem spune că, la rândul lui, este un alt fel de „resentimental” printr-o prea intransigentă metodă a disecției estetice, însă funcția estetică a literaturii, este o condiție sine qua non a *literarității* sale. Lărgirea frontierelor literaturii este însă obligatorie și acest lucru nu neapărat înlocuind un canon cu altul, de clasă, rasial, de sex sau național, ci încurajând revizuirea istoriei literare și în funcție de contextele sale specifice dar mai ales prin fundamentarea metodologică a discursului despre literatură. Doar astfel putem înțelege că trebuie să discutăm estetic un text precum *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, vorbind și despre raportul majoritate-minoritate

națională și despre necesitatea de a schimba nevoia permanentă de asumare eroico-națională a destinului nostru istoric sau că trebuie să analizăm fără opreliști contextul angajării politice prin câteva texte a unui poet ca Nichita Stănescu, fără însă a pierde din vedere și chiar fără a nu uita să contrabalansăm cu argumentarea faptului că, din punct de vedere estetic, poetul *Elegiilor*, ultimul mare modern al poeziei noastre, riscă să fie ignorat din cauză că luăm prea în serios „jocul” ideologic din anii '60 al poetului.

În concluziile pertinentului său eseu, *Canon, canonic*, Cosana Nicolae, pornind de la taxonomia lui Gilles Deleuze și Felix Guattari din *Capitalism și schizofrenie* (2008), și anume, *teritorializare* (privită ca solidificare a identității, un gest stratificator în cadru teritorial) și *deteritorializare* (ca mișcare de schimbare identitară direcționată către putere, cu scopul de a eluda jocurile puterii). Granițele în permanentă renegociere ale canonului anglo-saxon au făcut ca eurocentrismul să nu mai constituie o realitate a literaturii celei de-a doua jumătăți de secol XX.

A deschide canonul înseamnă a renunța la politicile exclusiviste și a expune mitul excepționalist, adamic, al americanului. Consecințele acestei transformări au fost cel mai mult simțite în universități, unde s-a legitimat lupta împotriva oricăror granițe exclusiviste dintre masculin și feminin, înalt și popular, occidental sau neoccidental, nordic sau sudic (Nicolae 2006: 249).

Astfel, asistăm din contextul anilor 80 la o redirecționare a evaluării estetice a literaturii spre cea de tip politico-identitar. Efectele acestei schimbări de paradigmă sunt de urmărit. Ce se întâmplă însă în spațiul românesc? Încă de la primele forme de *literaturitate*, instauratorii de canon literar s-au văzut obligați să apere literatura de agresiunile istoriei. Încă de la nașterea primelor forme de discurs literar autorii noștri canonici s-au regăsit în situația paradoxală de a crea într-o „țară mișcătoare și neașezată”, într-o continuă criză identitară la interferența influențelor, de prea multe ori nedigerate. Astfel, normările canonice ale criticilor importanți din ultimii 150 de ani au constituit și scuturi identitare ale agresiunii istoriei și confiscărilor politice, așa cum bine observa în favoarea necesarei dezbateri canonic, Sorin Alexandrescu (Alexandrescu 1999): Maiorescu – promotor al autonomiei esteticului în defavoarea politicului și demagogiei, Lovinescu – reacționar împotriva poporanismului și sămănătorismului, Călinescu – având conștiința deschiderii și a recuzării naționalismului și antisemitismului în perioada antonesciană. În consecință, analiza modalităților de configurare a canonului literar relevă necesitatea dezbaterii asupra situației acestuia în spațiul românesc, tocmai în vederea unei analize obiective a criteriilor de identificare a acestuia, nu neapărat a deteritorializării lui, ci a unei re-analize globale a textelor reprezentative pentru identitatea noastră culturală și nu a „autorilor canonici”, epuizați de prea multe ori de greutatea piticilor postmoderni de pe umerii lor.

Bibliografie

- Alexandrescu 1999: Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, București, Editura Univers.
- Atlas 1992: Atlas James, *Battle of the Books. The Curriculum Debate in America*. W. W. Norton & Company.
- Babe 2009: Robert E. Babe, *Cultural studies and political economy: toward a new integration*, Lexington Books.
- Bădiliță 2002: Cristian Bădiliță, *Evangheliile apocrife*, Traducere, studiu introductiv, note și prezentări, ediția a III-a, revăzută, Iași, Editura Polirom.
- Bloom 1998: Bloom, Harold, *Canonul occidental: cărțile și școala epocilor*, Traducere de Diana Stanciu, Postfață de Mihaela Angelescu Irimia, București, Editura Univers.
- Costache 2008: Iulian Costache, *Eminescu. Negocierea unei imagini – construcția unui canon, emergența unui mit –*, București, Editura Cartea Românească.
- Deleuze, Guattari 2008: Gilles Deleuze; Felix Guattari, *Capitalism și schizofrenie*, Traducere de Bogdan Ghiu, Pitești, Editura Paralela 45.
- Flonta, Keul 2000: Mircea Flonta și Hans-Klaus Keul (coordonare), *Filosofia practică a lui Kant*, Iași, Editura Polirom.
- Foucault 2004: Michel Foucault, *Ce este un autor? Studii și conferințe*, Traducere de Bogdan Ghiu și Ciprian Mihali, Cuvânt înainte de Bogdan Ghiu, Postfață de Corneliu Bîlbă, Cluj-Napoca, Editura Idea Design & Print.
- Marino 1997: Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, vol. IV, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Martin 1998 : Mircea Martin, „Du canon à une époque post-canonique”, „Euresis”, nr. 1997–1998, București, Editura Univers.
- Mincu 2003: Marin Mincu (coordonare), *Canon și canonizare*, Constanța, Editura Pontica.
- Nemoianu 2001: Virgil Nemoianu, *Tradiție și libertate*, București, Editura Curtea-Veche.
- Nemoianu, Royal 1991: Virgil Nemoianu și Robert Royal (editori), *The Hospitable Canon. Essays on Literary Play, Scholarly Choice and Popular Pressure*, Philadelphia and Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Nicolae 2006: Cosana Nicolae, *Canon, canonic. Mutații valorice în literatura americană contemporană*, București, Editura Univers enciclopedic.
- Vattimo 1993: Gianni Vattimo, *Sfârșitul modernității: nihilism și hermeneutică în cultura postmodernă*, Traducere de Ștefania Mincu, Postfață de Marin Mincu, Constanța, Editura Pontica.

Literature and Historical Canon

This study follows, on one hand, the necessity of public debate on the re-evaluation of the literary canon in Romanian culture and, on the other hand, the irrelevant history of the analyses of our way of connecting to the constituent books of community spirituality. Even our manner of relating to “canonical authors” and not “canonical texts”, reflects the identity dilemma of our literature.